

TILL RIKSDAGSLEDAMÖTER OM HK OCH HUSHÅLLSVETENSKAP
IDÉER OCH INSPIRATION INFÖR ALLMÄNNA MOTIONSTIDEN -06
Skrivet av Svenska kommittén för hushållsvetenskap, SKHv, i samverkan med
Läraryrskommitténs Ämnesråd för hushållsvetenskap

Introduktion

Är det något skolämne som är mer aktuellt än hem- och konsumentkunskap? Då talar vi om samhället i stort. Om globalisering, jämställdhet, om konsumenters utsatthet, deras hälsa (fysiskt såväl som psykiskt) och om deras roll när det gäller hur hållbar utvecklingen kommer att vara. Inte minst om betydelsen av att kunna skapa och bevara nära relationer – att kunna leva i en familj. Anser du att detta är angelägna frågor som också skolan på ett bra, konkret och intresseskapande sätt måste hantera, då ska du läsa vidare och få uppslag till motioner som handlar om att stärka hem- och konsumentkunskapen i grundskolan, införa det i gymnasieskolan, stärka lärarutbildningen med inriktning HK och sist men inte minst, stärka den hushållsvetenskapliga utbildningen och forskningen vid universitet och högskolor.

Satsningar inom tjänstesektorn när det gäller s.k. hushållsnära tjänster borde dessutom öka efterfrågan på yrkesutbildning inom gymnasieskola och vuxenutbildning när det gäller väsentliga delar av det hushållsvetenskapliga fältet. Här behöver behovet av utbildningsvägar kartläggas eventuellt med helt nya program och/eller fördjupningsmöjligheter som följd.

Hem- och konsumentkunskap och hållbar utveckling

”Det som gör hem- och konsumentkunskapen unika är kombinationen av övning i omsorg och rationellt tänkande, effektivitet, sparsamhet etc. Det finns en strävan i ämnet att kombinera det bästa från två världar: Att på olika sätt hushålla med resurser samtidigt som de mänskliga värdena, inrymda i begreppet omsorg, ges hög prioritet”.

Så argumenterar Stefan Edman i sitt slutbetänkande *Bilen, biffen, bostaden. Hållbara laster – smartare konsumtion. Slutbetänkande av utredningen om en handlingsplan för hållbar konsumtion – för hushållen (SOU 2005:51)*. Det är bland annat därför han anser att det är hem- och konsumentkunskapen som ska ha huvudansvar för utbildningen för hållbar utveckling i skolan, även om det givetvis är en uppgift för alla ämnen och för skolans hela verksamhet (skolmältider, kafeteria, friluftsdagar m.m.). I hans uppdrag ingick att undersöka möjliga sätt att nå hållbarhet inom tre områden: maten, boendet och transporter. I skolan är det hem- och konsumentkunskap som tar upp de delar av livet som har med det privata och hemmet att göra och därmed maten och boendet. Transporter tas upp i mindre utsträckning och då mest i ”köpsammanhang”, dvs. hur transporterar konsumenten sig och sina inköpta varor.

Idag har eleverna hem- och konsumentkunskap i 118 timmar under de 12 år de allra flesta går i skolan. I grundskolan och gymnasiet har eleven en garanterad undervisningstid på 6665+2500 timmar, av dessa totalt 9165 timmar är alltså ringa 118 timmar reserverade för ämnet. Ett annat sätt att uttrycka detta är att under 12 år i skolan används tre veckor till hemkunskapen. Vad kan en elev hinna lära sig på denna korta tid. Jämför med skolans näst minsta ämnen som bild och musik, de har 230 timmar vardera, dvs. ungefär dubbelt så mycket. Det är också vad Edman föreslår: hem- och konsumentkunskap bör åtminstone ha lika mycket tid som dessa ämnen! Dessutom finns i de flesta ämnen en uppföljning i gymnasieskolan, men inte för hem- och konsumentkunskap. Menar vi allvar med våra strävanden för en hållbar konsumtion måste ämnet in som kärnämne i gymnasieskolan (du

kan läsa med i Edmans delbetänkande: *Hållbara laster. Konsumtion för en ljusare framtid, SOU2004:119*, kapitel nio handlar om skolan i allmänhet och hem- och konsumentkunskap i synnerhet).

Förutom rationaliteten och omsorgen vinner hem- och konsumentkunskapen på sitt praktiska arbets sätt. Undervisningen kännetecknas av meningsfullhet och sinnliga upplevelser genom att fokus ligger på ”att göra”, erfara och reflektera i handling. Så här står det i kursplanen:

”Genom att utföra skilda hushållsverksamheter får eleven upplevelser genom olika sinnen – syn, känsel, smak och lukt. I arbetsprocessen utvecklas såväl etiska, estetiska som skapande världen. Språkliga och matematiska färdigheter används i konkreta och meningsfulla sammanhang där återkopplingen är förankrad i elevens egna handlingar och sinnesupplevelser. I ämnet hem- och konsumentkunskap diskuteras behovet av vanor och rutiner och skapas möjligheter att uppleva glädje, gemenskap och mening i det dagliga arbetet” (Kursplan 2000)

Hem- och konsumentkunskap och jämställdhet

Sedan 1960-talet så har detta med könsroller senare genus och jämställdhet varit inkluderat i skolans mål och verksamhet. I den nyutkomna rapporten från Skolutvecklingsmyndigheten om *Kön och skolframgång* (2005) nämns att forskning har visat att detta arbete inriktats på att göra flickorna mer lika pojkarna, men inte alls tvärt om. Under hela perioden har de inledningsvis framförda kraven på att pojkar skulle förändras och som vuxna ta större del i omsorg och annat obetalt hemarbete. Omsorg och annat hemarbete har successivt minskat som kunskapsinnehåll vilket märks i att barnkunskapen är borta, hemkunskap (nu hem- och konsumentkunskap) har minskat och att slöjden har blivit ett av de estetiskt inriktade ämnena och till stor del förlorat sin orientering mot hemmet.

Statistik visar att svenska mäns deltagande i arbetslivet är högt och svenska kvinnors ligger i topp. Att finna en bra balans mellan yrkes-, familj- och privatliv är många gånger svårt. Detta visar sig inte minst i ökade ohälsotal och utbrändhet under vissa faser i livet då kraven både i yrkeslivet och familjelivet är särskilt stora. Vi vet från olika undersökningar att kvinnor fortfarande sköter det mesta hemarbetet, män och barnen gör mindre insatser. Hem- och konsumentkunskapen ger eleverna, pojkar och flickor, tillfälle att reflektera över detta sakernas tillstånd. Dessutom ger ämnet möjlighet att få kunskap och öva den handlingsberedskap som behövs för förändring. Att stärka, utveckla och bredda hem- och konsumentkunskapen kan således vara ett sätt att främja jämställdheten. Att ge budskapet, till alla elever oavsett kön, att omsorg, hushållning, social gemenskap, mat och hälsa etc. är viktigt att ha kunskap i och om! Det är kunskap som alla behöver oavsett vad de gör i sitt yrkesverksamma liv. Det är dessutom viktigt att ha ett fungerande privatliv för att ha ork att göra ett bra jobb.

En annan viktig aspekt i relation till jämställdhet är att ämnet har ett kunskapsområde som heter social gemenskap, som bl.a. handlar om just att leva tillsammans, om betydelsen av att kommunicera och samarbeta. I *Nationella utvärderingen* (NU-03) sa eleverna att det var bara i hem- och konsumentkunskapsundervisningen de verkligen samarbetade. Det är dessutom klart uttryckt att det är något de ska lära sig och öva sig i eftersom det ska ingå i lärarens bedömning och betygsättning.

Hem- och konsumentkunskap och hälsa

Hälsa är ett komplicerat begrepp med olika dimensioner. I relation till hem- och konsumentkunskap tänker man framför allt på matens betydelse för hälsan. Ett av dagens samhälls- och personliga gissel är övervikt och fetma. Antalet barn som är feta och överviktiga ökar och det är dessutom bundet till socioekonomiska levnadsförhållanden. Barn i välbeställda bostadsområden löper mindre risk att bli överviktiga, vilket enligt undersökningar beror både på kost och motionsvanor (Centrum för folkhälsa 2004, Jansson 2004). Det är viktigt att alla barn oavsett socioekonomisk tillhörighet får kunskap om vad som är bra mat och vilka livsmedel man kan välja.

Det handlar också om den betydelse själva måltiden har för att vi ska må bra. Inte bara att vi äter regelbundet utan att vi faktiskt umgås kring matbordet, både till vardag och fest. Amerikanska undersökningar (ex. Eisenberg m.fl. 2004) visar att barn i familjer där man äter tillsammans både mår bättre, mindre troligt börjar med droger, äter bättre (ur näringssynpunkt) och klarar sig bättre i skolan. Man lyfter fram stabiliteten och kommunikationen kring matbordet som viktiga faktorer. Dessutom att vi rent generellt äter bättre när vi äter tillsammans.

En annan viktig, och tycks det, allt viktigare aspekt av mat och hälsa är hygien. Det tycks dels som om mycket av den kunskap som förr förvärvades mellan generationerna i hemmen om hur man hanterar livsmedel, förvaring osv. har gått förlorad genom att vi de facto lagar mindre mat i hemmen, men också att många unga föräldrar idag inte har dessa kunskaper. Dessutom kräver dagens livsmedel andra kunskaper än förr. Vi läser då och då i tidningarna om sjukdomar som överförs via mat, allt fler magsjukor men också, som nu senast Ehec.

Att kunna skapa och vårda ett hem, hålla det rent och skapa trivsel är också viktiga för att vi ska må bra. Har man kunskap så går både matlagning, städning och tvättning så mycket snabbare än om man inte kan. Dessutom är det mindre risk att man misslyckas: att maten ej blir god, att man förstör en bordsyta för att man rengjorde den fel eller blir tvunget att slänga plagg som blivit förstörda i tvätten – och det är bra med tanke på den hållbara utvecklingen.

Om skolans, och speciellt hem- och konsumentkunskapens viktiga roll när det gäller mat och hälsa framhävs exempelvis i *Underlag till handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet* som Livsmedelverket och Folkhälsoinstitutet skrivit på uppdrag av regeringen.

I utredningen om Ungdomar, stress och psykisk ohälsa (SOU 2006:77) talas bland annat om de krav samhället ställer på ungdomarna genom alla de val som ska göra både i skapandet av sig själv och sin identitet, men också som konsument och medborgare. Utredaren menar att skolan måste bli bättre på att förbereda ungdomarna för dessa sidor av livet. Hem- och konsumentkunskap lägger redan idag stor vikt på just olika typer av val och strävar efter att stödja elevernas utveckling av sätt att hantera dessa situationer. Även i detta perspektiv kan ett stärkt HK-ämne kan vara ett viktigt inslag i främjandet av elevernas psykiska hälsa.

Hushållsvetenskaplig forskning

Hushållsvetenskap är en jämförelsevis ung vetenskap i Sverige. Som ofta för unga discipliner råder brist på fasta forskningsresurser. Men behovet är stort av ett hushållsperspektiv exempelvis i konsumentforskning och forskning om hållbar utveckling, hur vi kan utveckla system för avfallshantering för att bara nämna ett exempel. Helena Åberg (2000) diskuterar hur hennes intervjuer med en familjemedlem (oftast var det kvinnan i hushållet som tackade ja att vara med) inför omställning av just avfallshantering gav en skev bild. Kvinnorna i familjen var positiva och villiga att ta på sig det merjobb sopsortering etc. medförde. Sedan visade det sig när forskaren efter en period återvände till hushållen för att ta reda på hur det gått hade ofta ingenting hänt. De positiva kvinnorna levde samman med flera andra familjemedlemmar som, visade det sig, inte alls var så positiva och villiga till förändring. Det betyder att hade ett hushållsperspektiv, där alla medlemmar inkluderats i undersökningen

liksom samspelet mellan dem, så hade forskarna, i detta fall även de som planerade och genomförde ett nytt sopsystem i en kommun, fått en helt annan bild av hushållen och därför kanske också agerat annorlunda. Fokus på individen är således inte tillräckligt vid denna typ av studier, den enskilde lever inte i ett vakuum. Ett hushållsperspektiv innebär dels att alla medlemmar och relationer dem emellan inkluderas och att frågor belyses ur hushållens perspektiv.

Förslag på tillkännagivanden:

Avslutningsvis ger vi några förslag på möjliga tillkännagivanden utifrån de argument som anförts ovan

(1) Stärk HK i grundskolan

- stärk undervisningen i hälsa och hållbar utveckling/konsumtion i skolan genom HK
- utöka antalet lärarutbildningsplatser för inriktningen HK
- ge Skolutvecklingsmyndigheten i uppdrag att initiera och utveckla fortbildning för HK-lärare, främst ämnesdidaktik
- se över tillgången på bra och aktuella läromedel i HK (ett uppdrag för Skolutvecklingsmyndigheten?)
- skapa möjligheter att stimulera kommunernas satsningar på hållbar utveckling/konsumtion och hälsa (bra matvanor) inom ramen för HK (vi tänker här på byggandet av bra HK-lokaler inklusive utrustning/inredning) – här behövs nytänkande
- skapa regler för andelen miljö/solidaritetsmärkta livsmedel i skolverksamheten (HK såväl som skolmåltiderna)
- stimulera samarbete mellan HK och andra ämnen, skolmåltiden och det omgivande samhället

(2) Inför HK i gymnasieskolan

- inför HK som ett kärnämne i gymnasieskolan
- skapa gymnasielärarutbildning i HK
- skapa möjligheter för HK-lärare att fortbilda sig med tanke på gymnasieskolans undervisning
- skapa möjligheter för byggandet av HK-lokaler i gymnasieskolorna (lokaler som kan användas på olika sätt men bl.a. till HK-undervisning)
- kartlägg behovet av utbildning inom tjänstesektorn, särskilt s.k. hushållsnära tjänster
- inför program/fördjupningar inom den hushållsnära tjänstesektorn

(3) Satsa på hushållsvetenskaplig utbildning och forskning

- satsa forskningsmedel på forskning med hushållsperspektiv